

УДК 339:9.012:366.743

ПЕРСПЕКТИВИ ДЕДОЛАРИЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ВАЛЮТНОЇ СИСТЕМИ

Непрядка Іна Н.В., к.е.н., ст. викладач

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розглянуто специфіку функціонування сучасної світової валютної системи доларового стандарту. З огляду на підрив авторитету долара США в умовах світової фінансової кризи запропоновано реформування світової валютної системи через створення й запровадження наднаціональної валюти.

Ключові слова: світова валютна система, наднаціональна валюта, валютний кошик, глобалізація, світова фінансова криза, валюта.

Постановка проблеми. Ситуація в світовій економіці останнім часом змінилась. Світове співтовариство більше не може покладатись на однополярну валютну систему, яка сформувалася після відмови від золотого стандарту. Світ має потребу в більшій різноманітності резервних валют, оскільки економічна криза в США змінила ставлення до долара по всьому світу. У зв'язку з цим після початку світової фінансової кризи питання створення нової світової резервної валюти замість долара знову стало актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Примітно, що дана проблема неодноразово піднімалась, проте конкретних результатів досягнуто не було. Відтак, дослідження розвитку міжнародного валютного устрою здійснювали такі фахівці, як Е. Долан [1], П. Ліндерт [2], Д. Сальваторе [3], П. Кругман М. Обстфельд [4], Р. МакКіннон [5], П. Герст, Г. Томсон [6], Б. Ейченгрін, Н. Сузман [7], В. Козюк [8] та ін. Питаннями реформування світової валютної системи займались зокрема Д. Сміслов [9], Б. Карпінський [10], Л. Красавіна [11; 12], Р. Гриффін [13], М. Бункіна, А. Семенов [14]. Разом з тим

процеси перевиробництва долара США, які є першопричиною сучасної загальносвітової нестабільності, ставлять на порядок денний вживання активних заходів щодо реформування валютного світоустрою.

Мета статті полягає в обґрунтуванні недосконалості сучасної світової валютної системи доларового стандарту та надання рекомендацій з приводу її реформування через перехід до наднаціонального валютного стандарту.

Виклад основного матеріалу. Задля обґрунтування основних положень відмови від, по суті, світового доларового стандарту доцільно виявити особливості функціонування світової валютної системи.

Під світовою валютною системою слід розуміти закріплену міждержавними угодами форму організації відносин, що складаються при функціонуванні валюти у світовому господарстві [15, с. 12]. Вона є сукупністю способів, інструментів і міждержавних органів, за допомогою яких здійснюється взаємний платіжно-розрахунковий обіг у рамках світового господарства. Даний сегмент ринкової економіки звичайно характеризується з функціональної, інституціональної й організаційної точок зору. Значним є й політекономічний підхід: як складова частина більш великої фінансової системи, він опосередковує економічні відносини, що виникають у міжнародному обміні, і служить інструментом оперування господарюючих суб'єктів на світовій арені.

З іншого боку, необхідно зазначити, що світова валютна система необов'язково базується на міжнародних угодах. Вона може існувати *de facto*. У часи металевих грошей не було ніяких правил для встановлення мінової пропорції між двома золотими монетами різної ваги.

Протягом ХХ століття світова валютна система неодноразово якісним способом змінювалась. Її розвиток визначається відтворювальним критерієм, відображаючи основні етапи розвитку світової й національної економік. У цілому він обумовлений змінами розстановки сил впливу факторів міжнародних відносин, еволюцією світового фінансового ринку, потребами інтернаціоналізації господарського життя. Аналіз підходів вчених до

ідентифікації періодів розвитку міжнародного валютного устрою наданий в таблиці 1.

Таблиця 1

Еволюція міжнародної валютної системи

Автор	Основні етапи
Е. Долан [1, с. 459-468]	Система золотого стандарту, Бреттон-Вудський та сучасний (постбреттон-вудський) міжнародний валютний устрій
П. Ліндерт [2, с. 324-437]	Система золотого стандарту (1870-1914 рр.), міжвоєнний період (1918-1939 рр.), Бреттон-Вудська валютна система (1944-1971 рр.), система плаваючих курсів (після 1971 р.)
Д. Сальваторе [3, с. 693-709]	Система золотого стандарту (1870-1914 рр.), міжвоєнний період (1918-1939 рр.), Бреттон-Вудська валютна система (1944-1971 рр.), сучасна валютна система (після 1973 р.)
П. Кругман, М. Обстфельд [4, с. 527-604]	Виділяють 2 періоди: 1) 1870-1973 рр. (система золотого стандарту, міжвоєнний період, бреттон-вудська валютна система; 2) з 1973 р. (макроекономічна політика в умовах плаваючих валютних курсів)
Р. МакКіннон [5, с. 1-40]	Міжнародний золотий стандарт (1879-1913 рр.), заснування Бреттон-Вудської системи (1945 р.), фіксований доларовий стандарт (1950-1970 рр.), плаваючий доларовий стандарт (1973-1984 рр.), устрій, визначений угодами в Плазі та Луврі в рамках плаваючого доларового стандарту (1985-1999 рр.), заснування Європейської валютної системи (1979 р.), європейська монетарна система як зона німецько марки (1979-1998 рр.)
П. Герст, Г. Томсон [6, с. 29]	Міжнародний золотий стандарт (1879-1914 рр.); нестабільність у міжвоєнний період (1918-1939 рр.): коливання (1918-1925 рр.), повернення до стандарту (1925-1931 рр.), повернення коливань (1931-1939 рр.); доларовий стандарт з фіксованою ставкою (1945-1971 рр.): встановлення конвертованості (1945-1958 рр.), остаточний перехід до Бреттон-Вудських домовленостей (1958-1971 рр.); доларовий стандарт з плаваючою ставкою (1971-1984 рр.): неузгодження (1971-1974 рр.), повернення до плаваючого курсу (1974-1984 рр.); Європейська валютна система та зона німецької марки (1979-1993 рр.); угоди плаза-Лувр (1985-1993 рр.); тенденція до поновлення коливання курсів (1993-): загальний багатонаціональний нагляд (1993-1997 рр.), завершення підтримки долара (1993-)
Б. Ейченгрін, Н. Сузман [7, с. 1-55]	Монетарна інтеграція XI-XII століть, її посилення у XV-XVI століттях, прояв монетарної інтеграції у світовому масштабі (XVIII - середина XIX століття), система золотого стандарту, Бреттон-Вудський та сучасний (постбреттон-вудський) міжнародний валютний устрій

Джерело: складено автором за матеріалами [8, с. 45-48]

Як показав аналіз, протягом своєї еволюції світова валютна система зазнала кардинальних змін, які відображали суттєві зрушення в системі грошових відносин і світового господарства – від золотовалютного стандарту до системи фіксованих валютних курсів, що ґрунтувалися на принципі валютного паритету, та сучасної системи регульованого флюатингу валютного курсу.

Носій функцій світових грошей протягом цієї еволюції змінив низку функціональних форм: від золотих монет і зливків до сучасних національних і міжнародних розрахункових грошових одиниць [16, с. 25].

Теоретичною основою валютних реформ минулого століття служили неокласичні та неокейнсіанські концепції (у різний час і з перемінним успіхом). «На рубежі 1960-1970-х рр. виявилась криза кейнсіанства, на якому було засновано валютне регулювання в рамках Бреттон-Вудської системи. У цьому зв'язку активізувалися неокласики... Прихильники монетаризму виступали за ринкове регулювання проти державного втручання, воскрешали ідеї автоматичного саморегулювання платіжного балансу, пропонували ввести режим плаваючих валютних курсів (М. Фрідмен, Ф. Махлуп тощо). Неокейнсіанці зробили поворот до відкинутої раніше ідеї Д. Кейнса про створення інтернаціональної валюти типу «банкор» (Р. Тріффін, У. Мартін, А. Дей, Ф. Перу, Ж. Денізе) [11, с. 79].

Основи сучасної світової валютної системи були визначені в 1976 році у Кінгстоні (Ямайка) на нараді країн-членів Міжнародного валютного фонду (МВФ). Зміст її основних принципів полягав у наступному [16, с. 26]:

1. Впроваджувався стандарт СДР (спеціальні права запозичення) на зміну золотодоларовому стандарту як прообраз наднаціональної валюти, ідея якої більш за все відповідає вимогам глобалізації економіки. СДР мали виконувати функції як основа валютних паритетів, міжнародного виміру цін, платіжного та резервного засобу. Умовна вартість СДР розраховується на базі середньозваженої вартості валют, що входять до складу їх валютного кошика. Структура останнього має наступний вигляд: долар США (44%), євро (34%), фунт стерлінгів (11%), єна (11%) [12, с. 49]. Таким чином, стандарт СДР – це, по суті, доларовий стандарт. На сучасному етапі СДР існує лише як резервний та платіжний засіб, що емітується МВФ та існує лише у безготівковій формі у вигляді записів на банківських рахунках.

2. Країнам світового господарства надавалась можливість, крім СДР, встановлювати паритетні відносини до будь-якої валюти.

3. Золото демонетизували та скасували золоті паритети валют. З одного боку, у міру поглиблення інтернаціоналізації світогосподарських процесів золоті гроші втратили здатність у повному обсязі відповідати вимогам товарного виробництва. Проте вирішальну роль у процесах демонетизації золота відіграла антизолота політика США, яка була направлена на його дискредитацію як основи світової валютної системи з метою закріплення в якості останньої долара. Разом з тим загальновідомо, що повної відмови від використання золота не відбулось: воно використовується в якості міжнародного резервного засобу та надзвичайного міжнародного платіжного засобу.

4. Режим фіксованих валютних курсів замінено на гнучкі, що формуються під впливом попиту і пропозиції. Країнам надавалось право вибору будь-якого режиму валютного курсу. Фактично, найпоширенішим є встановлення режиму керованого плаваючого курсу (managed float).

5. Функції провідного інституту з питань регулювання міждержавних валютних відносин, забезпечення світової валютно-економічної стабільності, запобігання настанню кризових явищ покладено на МВФ.

Ямайська система мала бути гнучкішою у порівнянні з Бреттон-Вудською, еластичніше пристосовуватись до нових явищ, коригувати нестабільність платіжних балансів, валютних курсів і ефективніше регулювати міжнародну валютну ліквідність з урахуванням її компонентів – офіційних резервів країн, їх резервної позиції в МВФ, рахунки СДР. Разом з тим в умовах поширення глобалізаційних процесів в економіці та сучасної фінансової кризи структурні принципи Ямайської валютної системи суперечать новим вимогам, що до неї висуваються. Наявним є той факт, що після провалу Бреттон-Вудської системи частота та інтенсивність фінансових криз постійно зростали. Ціна, яку довелося платити за систему плаваючих курсів валют, прив'язаних до долара, росте, не перестаючи, і не тільки для держав-"клієнтів", але і для самої держави-емітента. З огляду на це доцільним є, перш за все, ліквідація доларового монополізму.

Зауважимо, що в умовах сучасної фінансової кризи підвищився ризик використання долара США як міжнародного платіжного й резервного засобу у зв'язку з його нестабільністю. Із закликом відмовитися від долара виступили у вересні 2010 р. економісти Організації Об'єднаних Націй: вони закликали всі країни розширювати співпрацю у валютно-фінансовій сфері, в тому числі об'єднувати резерви, створювати регіональні розрахункові механізми, що функціонують без використання долара, і регіональні системи обмінних курсів. Це, на їхню думку, дозволить уникнути цілого ряду ризиків і проблем, а також приборкати спекулятивні операції і запобігти валютним кризам. Адже саме ця валюта спричинила розрив між обсягом спекулятивного капіталу в світі (400 трлн. дол.) і світовим ВВП (40 трлн. дол.) [12, с. 51]. Крім того, ідею реформування світової валютної системи підтримує Китай, Франція, РФ [див. 17].

Отже, необхідність процесу дедоларизації світової валютної системи є очевидним явищем, що має відбуватись поступово у такій формі:

- зменшення частки долара в золотовалютних резервах (ЗВР) провідних країн світу;
- законодавче закріплення заборони на використання долара в якості платежу;
- відмова від долара у сфері міждержавної торгівлі;
- відмова від долара як універсальної шкали вимірювання вартості товарів на різних ринках;
- "відв'язування" національних валют від долара;
- перспективи створення нових наддержавних валют і валютних зон;
- остаточна відмова від існування однієї резервної валюти і перехід на валютний кошик.

Зазначимо, що за основу такого кошика можуть бути взяті СДР. З огляду на підвищення статусу російського рубля, китайського юаня, індійської рупії та бразильського реалу їх необхідно також включити до кошика МВФ. Разом з тим на міжнародного валютного регулятора має бути покладено обов'язок контролювати місткість новоствореного кошика: на даний час, як було

зазначено, найбільша частка у кошику СДР (44 %) [12, с. 49] припадає на долар США. Надалі подібної ситуації слід уникати, тим самим створюючи реальні можливості запобігання краху глобальної фінансової системи.

Саме тому при розробці колективної концепції наднаціональної валюти окрім стандарту СДР доцільно використовувати досвід інших валютних одиниць, таких як, наприклад, ЕКЮ, яка характеризується деякими особливостями (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняльна характеристика СДР та ЕКЮ

Критерій	СДР	ЕКЮ
Забезпечення	-	Часткове забезпечення золотом та доларами
Емісія	Встановлювалась рішенням МВФ, розподілялась пропорційно в залежності від внесків	Еластична, коригувалась щоквартально в залежності від зміни резервів; здійснення банками випуску приватних екю
Роль валютного кошика	Визначення середньозваженого курсу	Визначення середньозваженого курсу, а також необхідності валютних інтервенцій в окремій країні на основі кошика
Режим валютного курсу	Індивідуальне плавання	Спільне плавання («європейська валютна змія»)
Сфера використання	Офіційний сектор (валюта МВФ)	Офіційний та приватний сектор (банки, підприємства)

Джерело: складено автором за матеріалами [12, с. 54-55]

Досвід використання екю є досить корисним. Таким чином, новостворена наднаціональна валюта має, на наш погляд, поєднувати елементи двох зазначених стандартів:

1. Формування наднаціональної валюти має здійснюватись на базі валютного кошика (СДР+ китайський юань, російський рубль, індійська рупія, бразильський реал). Крім того, з огляду перспективи поширення використання регіональних валют (АСU у країнах Азії, амеро в межах НАФТА, халіджі в країнах Перської затоки, афро на африканському континенті, сукре в Латинській Америці тощо) існує імовірність їх включення до складу вище перелічених.

2. Для введення наднаціональної валюти необхідно створити наднаціональний центробанк, або надати відповідні повноваження Банку міжнародних розрахунків.

3. Оскільки нова валюта виконуватиме основні функції світових грошей (міжнародне вимірювання цін, платіжний та резервний засіб), сфера її обігу має бути максимально розширеною на відміну від екю і СДР.

Відкритими залишаються два основних питання: режим валютного курсу та роль золота. Зауважимо, що деякі вчені прогнозують у перспективі повернення світової економіки до золота як єдиної міри вартості з огляду на ймовірне падіння долара США [18]. Примітно, що іноді золото використовується як надзвичайний платіжний засіб (в період Другої світової війни міжнародні розрахунки здійснювались золотими злитками) [12, с. 55]. Разом з тим, на нашу думку, золото залишиться лише в якості важливого компонента міжнародних резервів країн («Вашингтонська угода про золото», 1990 р.).

Складнішою є проблема вибору режиму валютного курсу, адже саме завдяки плаваючим курсам валют спостерігається поширення спекулятивних операцій на світовому валютно-фінансовому просторі. З іншого боку, саме перехід до згаданого режиму сприяв еволюції валютних відносин. Тому доцільно залишити країнам право вибору режиму курсу національної валюти. Фактично в сучасних умовах найпоширенішим є режим регульованого плавання валютного курсу.

Відзначимо, що ідеї створення єдиної наднаціональної валюти існували раніше (банкори Д. Кейнса, забезпечена запасами нафти валюта Д. Сороса) [19, с. 385]. Дійсно, наднаціональна валюта відповідає умовам глобалізації економіки, коли збільшуються обсяги грошових потоків, що обслуговують міжнародний рух товарів, послуг, капіталів, робочої сили. Наднаціональна валюта необхідна як єдина база, точка відліку валютного паритету, засіб зниження валютних ризиків, пов'язаних з нестабільністю національних грошей, що використовуються в якості світових, а також фактор стабілізації світової валютної системи в цілому. Як наслідок, остання отримає можливість перебувати у відносній рівновазі, а США, в свою чергу, підкорятимуться єдиній економічній дисципліні, і проблема перевиробництва нестабільних доларів вже не буде нагальною у світовому масштабі.

Доцільно зауважити, що будь-які зміни можуть мати негативні наслідки. Відтак, поява нового стандарту в якості світових грошей може спровокувати ситуацію, коли колосальні обсяги доларів залишаться незатребуваними. Разом з тим, кризові явища, валютні війни (зниження вартості національних валют з метою підвищення конкурентоспроможності), до яких схильні сьогодні багато країн світу, можуть продовжувати поширювати процеси дестабілізації економіки. Тому реформування світової валютної системи, в основі якої є відмова від долара США як світових грошей та перехід до валютного стандарту, при наявних обставинах має найближчим часом здійснитись як об'єктивна необхідність.

Література:

1. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика [монография] / Э. Дж. Долан, К. Д. Кэмпбелл, Р. Дж. Кэмпбелл; под ред. В.В. Лукашевича. – СПб.: Санкт-Петербург оркестр, 1994. – 494 с.

2. Линдерт П. Х. Экономика мирохозяйственных связей: пер. с англ. / П. Х. Линдерт; Общ. ред. и предисл. Ивановой О.В. – М.: Изд. группа "Прогресс": Универс, 1992. – 514 с.

3. Salvatore D. International Economics [Текст] / D. Salvatore. – Sixth Edition, New Jersey: Prentice Hall, 1998.

4. Кругман, Пол Р. Международная экономика: Теория и политика: [учебник] = International Economics / Пол Р. Кругман, М. Обстфельд. – М.: Юнити, 1997. – 769 с.

5. Герст П. Сумніви в глобалізації / П. Герст, Г. Томсон [пер. з англ.]. – К.: К.І.С., 2002. – 306 с.

6. McKinnon R. The Rules of the Game: International Money in Historical Perspective / R. McKinnon // Journal of Economic Literature. – 1993. – №31. – P.1-40.

7. Eichengreen B. The International Money System in the (Very) Long Run / B. Eichengreen, N. Sussman // IMF Working Paper. – 2000. – WP/00/43 – P.1-55.

8. Козюк В.В. Монетарні проблеми функціонування глобальної фінансової архітектури: [монографія] / В.В. Козюк. – Тернопіль: Видавництво Астон, 2005. – 512с.

9. Смыслов Д. Доллар на рубеже веков / Д. Смыслов // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. – № 6. – С. 14-21.

10. Карпінський Б.А. Фінансова система: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Б.А. Карпінський, О.В. Герасименко. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2003. – 184 с.

11. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения / [под ред. Л.Н. Красавиной]. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 576 с.

12. Красавина Л.Н. Концептуальные подходы к реформированию мировой валютной системы / Л.Н. Красавина // Деньги и кредит. – 2010. – №5. – С. 48-57.

13. Гриффин Р. Международный бизнес: учебник [пер. с англ.] / Р. Гриффин, М. Пастей. – СПб.: Питер, 2006. – 1088 с.

14. Бункина М.К. Рубль в валютном пространстве Европы: учеб. пособие [для студ. высш. уч. зав.] / М.К. Бункина, А.М. Семенов. – М.: Олимп-Бизнес, 2004. – 288 с.

15. Бойцун Н.Є. Міжнародні фінанси: [навчальний посібник] / Н.Є. Бойцун, Н.В. Стукало. – 2-ге видання. – К.: Видавництво «Професіонал», 2005. – 336 с.

16. Софіщенко І.Я. Міжнародні фінанси: [навч. посіб.] / І.Я. Софіщенко. – К.: МАУП, 2005. – 200 с.

17. Франція за реформи світової валютної системи / http://ffru.com.ua/news/detail/Franciya_za_reformy_mirovoy_valyutnoy_sistemy.html) від 08.10.2010 року.

18. Медведкина Е.А. Мировой рынок золота в условиях развития глобальной финансовой системы / Е.А. Медведкина, Э.М. Нестеренко // Економічний простір. – 2008. – № 12/1. –

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2008_12/1/medved.pdf

19. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма / Пер. с англ. М.: Инфра-М, 1996.

Аннотация

ПЕРСПЕКТИВЫ ДЕДОЛЛАРИЗАЦИИ МИРОВОЙ ВАЛЮТНОЙ СИСТЕМЫ

Непрядкина Н.В., к.э.н., ст. преподаватель

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье рассмотрена специфика функционирования современной мировой валютной системы долларowego стандарта. Учитывая подрыв авторитета доллара США в условиях мирового финансового кризиса, предложено реформирование мировой валютной системы посредством создания и введения наднациональной валюты.

Ключевые слова: мировая валютная система, наднациональная валюта, валютная корзина, глобализация, мировой финансовый кризис, валюта.

Summary

THE PERSPECTIVES OF THE WORLD MONETARY SYSTEM

DE-DOLLARISATION

Nepriadkina N.V., Ph.D, Senior Lecturer

V.N. Karazin Kharkiv National University

The article deals with the specifics of the dollar standard world monetary system functioning. Due to undermine the authority of the U.S. dollar in the global financial crisis the reform of the world monetary system by creating and implementing the supranational currency is offered.

Key words: the world monetary system, the supranational currency, currency basket, globalization, the global financial crisis, currency.

Поступила в редколлегию 26.10.2010 г.

© **Непрядкина Н.В., 2010 г.**

